

Олена Юрїївна Гапонова,

завідувач лабораторії методики викладання інформатики Одеського
обласного інституту удосконалення вчителів

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ УМІНЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання про основні компоненти, критерії та показники розвитку інформаційно-комунікаційних умінь учителів початкової школи. Серед компонентів обрано: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, регулятивно-рефлексивний, інформаційний. Для кожного компонента були обрані відповідні їм критерії та показники. Визначальними для предмету дослідження є компоненти: мотиваційно-ціннісний і інформаційний.

Ключові слова: *учителі початкової школи, інформаційно-комунікаційні уміння, система післядипломної освіти, компоненти, критерії, показники.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У педагогічній літературі поняття «уміння» розглядається як елементи діяльності, що дозволяють щонебудь робити з високою якістю, наприклад, точно і правильно виконувати якунебудь дію, операцію, серію дій або операцій. Уміння зазвичай включають автоматично виконувані частини, звані навичками, але в цілому є свідомо контрольовані частини діяльності, принаймні, в основних проміжних пунктах і кінцевій меті. Інтерпретуючи дане поняття на професійну діяльність можна ототожнити його з поняттям «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний), що в загальному значенні описує коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Компетентність має інтегрований характер, а саме: об'єднує професійні знання, інтелектуальні навички, вміння й способи діяльності. Тобто, у більш вузькому значенні по відношенні до конкретного фахівця – педагога, професійна

компетентність є особистісними можливостями вчителя, що дозволяють йому самостійно й ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу. Науковець В. Адольф стверджує, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що визначення компонент, критеріїв та показників у структурі інформатичних компетентностей вчителів початкової школи не залишились поза увагою науковців як українських (О. В. Нікулочкіна, Л. Є. Петухова) так і російських (Н. Ю. Гончарова, О. В. Урсова).

Мета статті полягає у визначенні компонент, критеріїв та показників в інформаційно-комунікаційних уміннях вчителів початкової школи саме в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналізуючи праці науковців ми виділили загальні компоненти будь якого процесу саме:

змістовий компонент передбачає систему фахових знань, які необхідні для виконання певного виду діяльності та ступінь розуміння сутності основних понять [10];

мотиваційно-вольовий компонент зумовлений сформованістю мотивів і цілей майбутньої професійної діяльності випускників коледжу як фундаменту подальшого саморозвитку і самореалізації; зацікавленістю професійною діяльністю; наявністю стійкого інтересу до роботи, цілеспрямованим досягненням поставленої мети; самовладанням за будь-яких професійних обставин; здатністю рішуче й обґрунтовано приймати рішення. Навчальний процес дає студентам «уявлення про власні здібності та потенціал, мотивуючи їх справлятися з фаховими текстами самостійно по закінченню курсу, так що вони спроможні самоудосконалюватися» [14];

пізнавальньо-операційний компонент забезпечує творчий рівень професійних умінь в реалізації потреб особистості, творче й аргументоване застосування одержаних умінь і навичок роботи з комп'ютером, підвищення рівня аналітико-синтетичної діяльності, необхідної для обробки інформації, високе почуття відповідальності, глибоке знання теорії та практики своєї майбутньої професії [7];

психофізіологічний компонент – враховує природні здібності особистості: творче мислення, пам'ять, уяву, інтуїцію, асоціювання, що є передумовою творчої діяльності, а також здатність розуміти і правильно орієнтуватися в різних професійних ситуаціях завдяки наявності професійних якостей [4, 78 – 86];

оцінювальний компонент передбачає самооцінку слухачами власних навчальних досягнень, уміння бачити і визнавати допущені помилки чи недоліки в роботі та визначати шляхи удосконалення результатів своєї діяльності [14].

У загальній структурі інформатичних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів українські (О. В. Нікулочкіна, Л. Є. Петухова) та російські (Н. Ю. Гончарова, О. В. Урсова) вчені виділяють такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний,
- процесуально-змістовий або когнітивно-операційний,
- регулятивно-рефлексивний.

Ми доповнили цей перелік компонентів:

- інформаційним (здатність ефективної роботи з повідомленнями у всіх формах їх представлення);
- комп'ютерно-технологічним (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням);
- оцінювальним.

Розглянемо вказані компоненти докладніше.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає професійно-особистісне самовизначення у відношенні до використання ІКТ в сучасній школі [6; 13];

передбачає наявність сформованості духовних, морально-етичних, матеріальних, пізнавальних потреб та інтересів, а також вольових якостей і спрямованості на творчість [9, с. 265], сформовану мотивацію саморозвитку, цінування інформаційної діяльності, інтерес до використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі початкової школи тощо, потребу в самовдосконаленні, наявність професійно важливих якостей (креативність, цілеспрямованість, працездатність, відповідальність, наполегливість тощо) [8, с. 46].

Когнітивно-операційний компонент виражає ступінь володіння ІКТ і науково-методичними основами їх використання в освітньому процесі [6; 13]. На думку В. А. Сластьоніна, професійна готовність викладача до використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій визначається як особливий психічний стан, як наявність у суб'єкта зразка структури певної дії і постійної спрямованості на її виконання. Готовність як складне психологічне утворення, крім необхідних знань, умінь і навичок, включає в себе не тільки адекватні вимоги до професійної діяльності, якостей особистості і здібностей, а й пізнавальні (розуміння професійних завдань, оцінка їх значимості і т.д.), мотиваційні (інтерес до професії, прагнення домогтися успіху і т.д.) і вольові (подолання сумнівів, вміння мобілізувати свої сили і т.д.) компоненти, а отже, включає в себе когнітивну, операційну й аксіологічну складові. Здатність компетентного фахівця виходити за рамки предмета своєї професії дозволяє визначити компетентність як вищу ступінь готовності [11, с. 265].

Регулятивно-рефлексивний компонент є вираженням здатності студента до самостереження, самооцінювання як головних передумов реалізації зворотного зв'язку, представляє собою здатність оцінити свій рівень інформатичної компетентності й проектувати умови його підвищення [6; 13]. Для успішної рефлексії особистої інформаційної діяльності педагог повинен розвинути в собі педагогічну самосвідомість, самооцінку, самоконтроль, набути професійної ідентичності [8].

Інформаційний компонент визначає компетентності, що стосуються роботи з інформаційними ресурсами у різних їх формах і представленнях [2; 4].

Комп'ютерно-технологічний компонент визначає компетентності, що стосуються роботи з комп'ютерною технікою.

Визначення критеріїв розвитку інформаційно-комунікаційних умінь учителів потребує з'ясування сутності поняття “критерій”. У сучасному тлумачному словнику української мови критерій розглядається як “засіб судження; підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило” [12]. У педагогічному словнику критерії трактуються як «показники, які об'єднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу та прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» [5].

У педагогічних дослідженнях за допомогою критерію відбувається порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або класифікація вивчених чинників і процесів.

Під критерієм розвитку інформаційно-комунікаційних умінь учителів розуміємо основну ознаку, на основі якої передбачається оцінювати та порівнювати ступінь розвитку даного феномену.

Під час визначення критерію нами враховувалися вимоги, яким він повинен відповідати: інформативність, об'єктивність, можливість якісного опису, валідність, нейтральність.

Ми виходили з того, що кожний критерій має систему показників, яка характеризує якісні зміни критерію. «Показник, як складова критерію, є конкретним і типовим виявленням одиниць його суттєвих сторін, за яким можна “визнати” наявність якості, зробити висновок про рівень її розвитку» [3].

Показниками оцінювання мотиваційно-ціннісного компонента інформатичної компетентності вчителя початкових класів вважаємо: пізнавальний інтерес до набуття нових знань і формування умінь щодо використання ІКТ, творчу активність щодо вдосконалення набутих умінь, потребу в саморозвитку й самовираженні.

Для оцінювання рівня сформованості когнітивно-операційного компонента виокремлюємо такі показники: усвідомлення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток суспільства і освіту зокрема, наявність системи знань психолого-педагогічних умов застосування ІКТ у професійній діяльності, володіння методикою відбору, оцінювання, використання сучасних інформаційних технологій в освітньому просторі початкової школи.

Показниками оцінювання регулятивно-рефлексивного компонента вважаємо: рівень рефлексивності; самокритичність, уміння здійснювати адекватну самооцінку; самоорганізацію особистої діяльності вчителя початкових класів, орієнтування на подальший саморозвиток.

Інформаційний компонент являє собою сукупність наступних показників: вміння визначати інформаційну потребу та предмет дослідження; вміння користуватися інформаційними ресурсами у професійній діяльності та повсякденному житті; знання юридичних, правових та економічних норм використання інформаційних ресурсів; вміння здійснювати пошук відомостей та використовувати для цього різні інформаційні джерела; вміння проводити критичний аналіз та оцінку повідомлень [2, с. 3 – 5].

Показниками оцінювання комп'ютерно-технологічного компонента є: знання теоретичних основ функціонування комп'ютерної техніки; знання основ збереження даних та вміння роботи з операційними системами; вміння використання офісних програм; знання основ гіпертекстової технології; вміння працювати в мережі Internet; вміння користування електронною поштою; вміння роботи з електронними довідниками і базами даних; вміння працювати із спеціалізованим програмним забезпеченням.

Висновок. Отже, за допомогою визначених компонент, критеріїв та показників можна визначити розвиток інформаційно-комунікаційних умінь учителів початкової школи в системі післядипломної освіти. **Подальші наші дослідження** будуть спрямовані на розробку і впровадження моделі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в практичній діяльності вчителів початкової школи.

Список використаної літератури

1. Адольф, В. А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография / Красноярский Гос. университет / В. А. Адольф. – Красноярськ : КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Баловсяк, Н. Х. Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста / Н. Х. Баловсяк // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редкол. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. – № 4 (11). – 2006. – С.3 – 5
3. Вишневський, П. Р. Удосконалення педагогічного управління навчальним процесом у вищому військовому навчальному закладі на основі інноваційних технологій: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Вишневський Петро Ростиславович. – Хмельницький, 2005. – 205 с.
4. Гальперин, П. Я. Формирование умственных действий // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / Под ред. Ю. Б. Гипенрейтер, В. В. Петухова. – М., 1981. – С. 78 – 86
5. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / Гончаренко С. У.; під ред. С. Головка. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
6. Гончарові, Н. Ю. Сетевое взаимодействие педагогов как средство формирования информационно-коммуникационной компетентности учителя в системе повышения квалификации: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Гончарова Н. Ю. – Новокузнецк, 2009. – 24 с.;
7. Латышев, Л. К. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе: Учебно-методическое пособие / Л. К. Латышев, В. И. Проворотов. – 2-е изд., стереотипное – М. : НВИ – ТЕЗАУРУС, 2001. – 136 с.
8. Нікулочкіна, О. В. Розвиток інформаційної компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В. Нікулочкіна – Запоріжжя, 2009. – 278 с. , с. 46
9. Петухова, Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів: дис. ... докт. пед. наук. / Л. Є. Петухова – Херсон, 2009. – 564 с.

10. Романишина, О. Я. Формування інформаційної культури у студентів коледжів технічного профілю.: Дис...канд.пед.наук: 13.00.04. / О. Я. Романишина. – Тернопіль, 2007. – 177с.

11. Слостенин, В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. педагогич. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов // под ред. В.А. Слостенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 560 с.

12. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. – 1008 с.

13. Урсова, О.В. Развивающий потенциал информационно-коммуникационных технологий в системе повышения квалификации учителей-предметников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Урсова Ольга Владимировна. – Великий Новгород, 2006 – 195 с.

14. Яцишин, О.М. Формування мотивації вивчення іноземної мови студентами економічних спеціальностей: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. — Вінниця, 2004. — 187с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2014

Гапонова Е. Ю. Компоненты, критерии и показатели развития информационно-коммуникационных умений учителей начальной школы в системе последипломного образования

В статье рассмотрен вопрос об основных компонентах, критериях и показателей развития информационно-коммуникационных умений учителей начальной школы. Среди компонентов избраны: мотивационно-ценностный, когнитивно-операционный, регулятивно-рефлексивный, информационный. Для каждого компонента были выбраны соответствующие им критерии и показатели. Определяющими для предмета исследования являются компоненты: мотивационно-ценностный и информационный.

Ключевые слова: учителя начальной школы, информационно-коммуникационные умения, система последипломного образования, компоненты, критерии, показатели.

Gaponova O. Yu. Components, criteria and indicators of development of the information and communication skills of the teachers of primary schools in the system of post-graduate education

The article deals with the development of ICT skills of teachers of primary schools in the system of post-graduate education. For the purpose to determine the

development of professional competence it is necessary to identify the components, criteria, indicators and levels of development. For this study we have determined next components: motivational-value, procedural-semantic or cognitive-operational, regulatory- reflexive and informational. Information component defines the competence in work with information resources in their various forms and representations and acts as a set of abilities and skills: the ability to identify the information requirement of using the information resources in professional activities and daily life.

While determining the criteria it was taken into consideration the requirements with which they should comply: informativity, objectivity, opportunity of qualitative description, validity and neutrality.

As indicators of evaluation of motivational-value component of informative competence of the teachers of primary schools have been chosen: cognitive interest in acquiring the new knowledge and skills formation using the ICT for improving the creativity of acquired skills, the necessity of self-development and self-expression.

For evaluation of the level of formation of cognitive-operating component have been singled out the following indicators: awareness of the impact of ICT on society and education especially, the availability of the system of psychological and pedagogical conditions for the use of ICT in professional activity, possession of selection method, evaluation, the use of modern information technology in education area of primary school.

The indicators of the evaluation regulatory-reflective component we consider: the level of reflexivity; self-criticism, the ability to perform self-esteem; self-organization of individual primary school teacher, guidance for further self-development.

Indicators of information component were chosen: the level of knowledge of computing skills, work in the information environment.

Keywords: *primary school teachers, information and communication skills, system of postgraduate education, components, criteria, indicators.*